RUTTKAY-MIKLIÁN ESZTER

Szinjai hanti mesék

This paper presents Khanty folklore texts in the Sinya dialect. The three tales collected in 1999 were told by Pëtr Nikitič Longortov, whose children also took part in the recording and the referencing of the text. The transcription reflects the individual features of the informant's speech style and thus it deviates from standardised forms. The original recorded material is available on the internet. The publication of the texts is important and opportune because recorded texts in the Sinya Khanty dialect are few and far between and even those reflect the state of the language in the 1930's. The texts presented here can potentially contribute not only to the study of the Sinya Khanty dialect but also to dialectology and folklore studies.

KEYWORDS: Khanty, Sinya dialect, tale, folklore text, dialect differences, dialectology, idiolect

KULCSSZAVAK: hanti, szinjai nyelvjárás, mese, folkórszöveg, nyelvjárási különbségek, dialektológia, egyéni nyelvhasználat

1. A szinjai hanti nyelvjárás kutatása Magyarországon

A hanti nyelv szinjai nyelvjárása az utóbbi évtizedben kitüntetett figyelmet kapott Magyarországon. Ez egyrészt a területen végzett magyar kutatásoknak, másrészt a Magyarországon zajló nyelvoktatásnak köszönhető.

A magyar terepkutatások 1992-ben kezdődtek, amikor Schmidt Éva és Ruttkay-Miklián Eszter először jutott el a Szinja folyó vidékére. Ezután Ruttkay-Miklián Eszter 1999 óta rendszeresen végzett ott néprajzi és nyelvészeti kutatásokat,[1] majd 2005-ben Csepregi Márta vezetésével egy négyfős csoport[2] is eljutott a szinjai hantik közé. Ez utóbbi expedíció az ELTE BTK Finnugor Tanszékén tevékenykedő Sof'ja Onina, szinjai származású hanti lektor szervezésében jött létre: a csoport tagjai is tőle tanulták a nyelvet. Sof'ja Onina 2003-tól 2007-ig oktatta itt anyanyelvét. Hazatérte után készült el szinjai nyelvtana, társalgási szótára és szöveggyűjteménye, amely a Budapesti Finnugor Füzetek 20–21. köteteként jelenik meg (Onyina 2009).

[1] Ennek eredményeit lásd Ruttkay-Miklián 1999, 2004a, 2004b, 2007, 2008.
[2] További tagok: Asztalos Erika, Kováts Zsófia és Sipos Mária.

Nyelvtudományi Közlemények 106. 186–209.

2. Források a szinjai hanti nyelv tanulmányozásához

A most megjelenő szinjai nyelvtan azonban nem előzmény nélkül való. E nyelvjárásból Wolfgang Steinitz közölt szövegeket, amelyeket diákjai gyűjtöttek, illetve írtak. Ezek alapján Steinitz nyelvtani vázlatot is készített (Steinitz 1939–1941, 1989). A szövegek szóanyaga bekerült a DEWOS-ba is, ahol ezek szolgálnak egyetlen szinjai forrásként. Steinitz nyelvtanán alapul Sz. Kispál Magdolna és F. Mészáros Henrietta nyelvtani vázlata is (1970). Újabb források csak a legutóbbi évtizedben jelentek meg. A „Szinjai hantik" című gyűjteményes kötetben, amely elsősorban történeti-néprajzi tanulmányokból áll, folklórszövegek is találhatók (Baulo 2006). Ezeket G. Soldatova népzenekutató gyűjtötte, így többségük énekszöveg. Az északi hanti területekre szánt bibliafordítások munkálataiban is részt vettek szinjai munkatársak (T. Prokina), így ezek is használhatók forrásként (Evangelie 2000; Biblija 2003). Jelentős mennyiségű az az új szakirodalom, amelyet szinjai hanti származású kutatók írtak. Nyelvészeti szempontból Onina (2001, 2002, 2003) és Val'gamova (2003) disszertációja jelentős, de Skamejko (1998) oktatóanyagai is bőven tartalmaznak nyelvi anyagot.

3. A szinjai nyelvjárás

A szinjai nyelvjárás fogalma elsősorban földrajzi meghatározáson alapul, azaz a Szinja folyó mentén élő hantik által beszélt hanti nyelvváltozatot jelenti. Nyelvészetileg korántsem ilyen egyszerű ennek definiálása. Meglehetősen nehéz például meghatározni, van-e, és ha igen, miben nyilvánul meg a különbség a szinjai, illetve a közeli – Muzsiban, Azovóban, Tegiben, Suriskariban és a Kunovat folyó mentén beszélt – nyelvváltozatok között. A DEWOS-ban a szinjai nyelvjárás – Steinitz gyűjtése alapján – önálló dialektusként szerepel. Honti László (1984: 14) „a Berjozov környékén beszélt nyelvjárások"-nak nevezi (földrajzi szempontból elég meglepően) a Muzsiban, a Szinján és a Suriskariban beszélt nyelvjárást. Schmidt Éva – az orosz nyelvű szakirodalommal összhangban – a suriskari nyelvjárás alcsoportjaként kezeli a szinjai és a kunovati nyelvváltozatot (Schmidt–Pjatnikova 2006: 9, 11). Mivel kifejezetten dialektológiai vizsgálat még nem készült, a hagyományos „szinjai nyelvjárás" elnevezést használom.[3]

A földrajzi alapú tagolást egyébként az is nehezíti, hogy e területen a néprajzi, kulturális és gazdasági kapcsolatok is meglehetősen szorosak. Ha csak a házasodási szokásokat vesszük figyelembe, feltűnik, hogy a patrilokalitás jellegéből adódóan a feleségek szinte mindig más településen laknak, mint ahonnan származnak. Bár jellemző volt az áttanulás (akár nyelvek között is), nehéz lenne a például a Kunovat mentére férjhez ment szinjai nők nyelvhasználata kérdésében a szinjai vagy a kunovati nyelvváltozat mellett érvelni.

[3] Vö. Fejes–Ruttkay-Miklián 2009: 173–186.

4. Szinjai hanti mesék

Az alábbi meséket 1999 őszén gyűjtöttem[4] a Szinja folyó partján, *ŏw-ɔləŋ kurt* 'sodráskezdeti falu'-ban. A mesélő, Longortov Pëtr Nikitič 1935-ben ugyanott született, és egész életét a Szinja folyó mentén töltötte. Apját és nagybátyját 1937-ben sámánizmus miatt elhurcolták, 11 év múlva tértek vissza. Az itt közölt meséket anyai nagybátyjától, Abram Murkintól tanulta, aki – apja távolléte miatt – jelentős szerepet vállalt felnevelésükben. Pëtr Nikitič nyáron az egyik helyi halászbrigád vezetőjeként, télen prémvadászként dolgozott. Két évet rénpásztorként az Urálban töltött családjával, hogy „világot lássanak". Nyugdíjba vonulása óta a közelmúltig *ŏw-ɔləŋ kurt* faluban élt, jelenleg Ovgortban, a Szinja-vidék központi településén lakik.

A mesék elhangzásakor[5] a mesélőn és a gyűjtőn kívül jelen volt a mesélő felesége, felnőtt fiuk és két lányuk, valamint két unoka. Részvételük a mesélés folyamán jól nyomon követhető a hangfelvételen is. Az anyag lejegyzésében és értelmezésében a helyszínen elsősorban a legfiatalabb lány, Ljubov Petrovna Longortova segített.[6] Erre nagy szükség is volt, ugyanis Pëtr Nikitič mesélési stílusa, beszédmódja és hangképzése komoly problémákat okozott a megértésben. A történetekben gyakoriak a kihagyások vagy ugrások, a szövegben az elharapott vagy nevetésbe fulladt szavak. A történetek töredezettsége miatt szükségesnek bizonyult a szüzsék összefoglalása. E szerkezeti váz alapján már jobban követhetők a – nyelvészeti célra szánt, tehát a grammatikai részletek bemutatására is törekvő, a szó szerinti fordításhoz közelálló – magyar szövegek. Az 1999-es, Ljubov Petrovna segítségével végzett feldolgozáshoz képest a szöveg mostani, utolsó gondozásakor gyakran az akkor készített jegyzeteimmel ellentétes értelmezési és lejegyzési megoldások merültek fel. Ljubov Petrovna és saját megjegyzéseimet a lábjegyzetekben, szükség esetén a fordításban zárójelben közlöm.

A lejegyzés során igyekeztem a mesélő egyéni nyelvhasználatát előtérbe állítani. Ez annyit jelent, hogy a standardizált hangjelölés helyett a (megítélésem szerint) valóban elhangzó realizációt igyekeztem írni. Ez azt eredményezi, hogy például egyes igealakok többféle írásmódban is szerepelnek a szövegben (pl. *jŏχətl* vs. *jŏχatl* 'jön, érkezik'), vagy hogy az obi-ugor nyelvekben meglehetősen gyakori svá, amely a fonotaktikai szabályok szerint kieshet, illetve beékelődhet, akár azonos vagy hasonló pozícióban is eltérően realizálódik (pl. *aləŋsăχat* vs. *alŋsăχat* 'reggel'). E lejegyzési mód éppen a fent említett nyelvjárásbeli különbségek feltárását célozza.

[4] Terepmunkámat a Magyar Állami Eötvös-ösztöndíj segítségével végeztem.

[5] 1999-ben 4 mesét rögzítettem; az itt közölt hármon túl egy Fehérlófia-változatot is: *lɔw-imi χuləm pŏχ* 'A lóasszony három fia' címmel. Ezt később publikálom.

[6] A jegyzetekben LP-ként szerepel. Itt szeretném megköszönni a Longortov családnak kutatásaim folyamatos támogatását. A jegyzetek orosz nyelvű részének ellenőrzését Vándor Anna végezte. A bevezetőhöz és a szövegek jegyzeteléséhez Sipos Mária adott hasznos tanácsokat. A hangzóanyaggal kapcsolatban Fejes Lászlótól kaptam technikai segítséget. Mindannyiuk munkájáért köszönettel tartozom.

Nyilvánvaló, hogy a lejegyzésnek ez a szintje meglehetősen szubjektív – ennek ellenőrizhetősége, reprodukálhatósága, illetve a további kutatások elősegítése érdekében a hangzóanyag e cikkel együtt elérhető a http://fgrtort.nytud.hu/images/stories/ruttkay/ címen.

I. A vörös rénborjú

Egy leány menyhalszörnnyé válik, és faluja népét mind megeszi.

Csak egy leány marad meg az öccsével, akik távolabb házat építenek, és ott élnek. A leánynak vörös rénborjú alakban járó fia születik. A nagybátyja megpróbálja elpusztítani, mert zavarja, hogy a rénborjú állandóan a nyomában van. Vörösfenyő, majd nyírfa csúcsára nyársalja, aztán kútba veti, de a fiú mindig megmenekül, és hazatér. Végül a nagybácsi el akar menekülni, félve a bosszútól. Unokaöccse felajánlja neki, hogy ha bajba kerül, és rá gondol, akkor segít. A nagybácsi vissza akar térni az eredeti falujába, de ott még mindig garázdálkodik a menyhalszörny, aki meg is támadja őt. Segítségül hívja az unokaöccsét, aki rénbika képében megjelenik, és legyőzi a szörnyet. Együtt élnek tovább.

Egyszer a közelükben rénszarvasokat terelnek. Az unokaöcs fondorlatokkal feleséget szerez az idegen emberektől nagybátyjának.

Utána szembesíti nagybátyját korábbi, ellene elkövetett tetteivel. Végül boldogan élnek együtt.

ŭrti sŭjŭ^{w}

1. lŭw kuʀən ul, tămiti. 2. aśel-iki, ŏtti, pŏla-χŏl[7] *jăŋχəl, pan-ne welti. 3. mŏχsəŋ lejmal. 4. mŏχsəŋ welśi lejmal, pa śăχ tălaŋ.*[8] *5. ewen[n] śikińśa jŏχi lela, ńar χŭla. 6. in śătta pan-ne kŭľa jil.*

7. kuʀ-tel χŏjat χŏl părlət, lelajət. 8. i ne ewel χăśl, apśel piln. 9. jelšək χɔt werlət pa śita ulti pitletn. 10. kuʀ elt jelli mănlət, mɔsəŋ pan-ne kŭľən lelajət.

11. śita ulletən śikińśa, ultan kŭtn, ŏttijən, χănəm-neŋəl pŏχ tăjl, pa ŭrti sŭjŭ^{w}. 12. ^{w}ŭli. 13. ɔwən lɔjl, urtel[9] *jŏχi jŏχətl pa. 14. unta mănti pitl, ut[n] šušlijl, lŭw jŭpelən etmal, pa manśik alman nawərman jăŋχəl.*

[7] LP: or. *запор что-то* 'szégye valami'.

[8] Értsd: a menyhal nemrég evett mukszunt, még nem kezdte el emészteni, így teljesen épen szedték ki a gyomrából. A szinjai hantiknál a menyhalt tabuk övezik – például nyersen nem fogyasztják, és nők nem is vághatják. Feltehetően már csak az a tény, hogy a mukszun érintkezésbe került a menyhallal, elegendő volt arra, hogy annak tilalmas volta „átragadjon" rá. Ezért változik a mukszunt evő lány menyhalszörnnyé.

[9] *urti* 'az anya öccse'. A hanti rokonsági terminológia osztályozó rendszerű; az *urti* az anya összes olyan, apai ági férfirokonát jelöli, aki az anyánál fiatalabb. Részletesebben lásd Ruttkay-Miklián 2007. A mese fordításában a szövegkörnyezetből egyértelmű rokonsági fok magyar megfelelőjét, a nagybácsit használom. Az adott helyen rosszul hallható a szó, talán nem *urtel* 'nagybátyja', hanem *ut elt[i]* 'erdőből'.

– 15. mŭj jena…[10] *tăm, tăm χɔm-jŭχən pa wellajəm, ilampa – numasl. 16. un nak pɔχəl.*[11] *17. nŏχ χɔŋχəlijl, pa tăjl juśa wɔχləlle, tăjn werləlle. 18. in ŭrti sŭjŭ*[w]*leŋki katləlle, nŏχ χɔŋχləl, χɔŋχləl*[12]*, aŋəl-pătl*[13] *elti nŏχ juśtəl, śi:*

– 19. pa nawra!

20. śiteln jŏχi mănl. 21. ŏpel jastl[14]*:*

– 22. leχujen ăt watsen?

– 23. ăntə. 24. ma χŏśama jŏχətlimal ăntə.

25. imŏltijən, ŏtən, mŏlti śi răkənmal śa[śl][15]*.*

– 26. mŭj tusən năŋ?

27. nak-šup aʟmal.

– 28. urtemən uχəl-kŭr-jŭχ-šupən alməlsajəm[16]*, ŭrajən*[17] *tusem – jastl.*

29. isa măšja. 30. kimet[18] *χătl*[19] *pa mănəl unta. 31. lŭw măntal jŭpijən pa śi jŏχətla. 32. lŭw pŭŋlələn nawərman jăŋχəl, śălta* [w]*ŭlle, pa pa sŭmət-tăja juśtəl[le]*[20]*. 33. pa jŏχi mănl. 34. ŏpel jastl:*

– 35. leχujen ăt jŏχtlijs[21]*?*

– 36. ăntə, watmem ăntəm.

37. imŏltijən pa mŏlti jŭχ-šup răkənmal śa[śl].

– 38. urtem – jastl – uχəl-păr-jŭχ-šupən almə̆ltisem[22]*, ŭrajən tusem.*

39. ja χulmit χătl pa mănl, ńurəma mănl, lɔr-lɔt wantijl. 40. ŏmlep werl, pa śikińśa pa il lŭkemal[23]*, jiŋka.*

– 41. in χŏti pa – jastl – jŭwa!

42. χŏlśa nŏχ etl! 43. jŏχi jŏχatl[24]*. 44. in pŏχəl… leχujəl un sɔʀ aləmmal. 45. sɔʀ pa tŭwmal.*

[10] Elharapott végződésű szó a kb. 'mi a fene' jelentésű kifejezésben (vö. DEWOS 379).

[11] LP: or. *леса из листв[енницы]* 'erdők vörösfenyőből'.

[12] A *χuŋχ-* 'felmászik' jelentésű ige alakja, nem teljesen világos, milyen toldalékokkal. Leginkább talán a *χuŋχəlti* 'steigen lassen' alakkal hozható összefüggésbe (vö. DEWOS 527).

[13] LP: or. *подбородок* 'áll'.

[14] A *jastl* 'mond' Indet PraesSg3 igealak gyakran nem valós igeként, hanem diskurzusjelölőként funkcionál. Ezekben az esetekben az e jelentésnek jobban megfelelő 'aszongya' szóval fordítom.

[15] Bár törekedtem arra, hogy ne pótoljam ki „etimologikusan" a lejegyzést, néhány helyen erre szükség volt. Ezeket […] jelöli.

[16] Az ige töve nem világos, jelentése az *aləm-* 'felemel, visz' alapigéből valószínűsíthető (vö. 22. lábjegyzet).

[17] LP: or. *еле* 'alig'.

[18] Bár a sorszámnév képzője *-mət*, itt *-i-* hallatszik.

[19] Palatálisnak *(χătl')* hallatszik, nem világos, miért.

[20] LP: or. *повесить* 'felakasztani'.

[21] A *jŏχət-* 'érkezik' alapigéből képzett alak, „szabálytalan" hármas mássalhangzó-torlódással.

[22] Az ige töve nem világos, jelentése az *aləm-* 'felemel, visz' alapigéből valószínűsíthető (vö. 16. lábjegyzet).

[23] Bár az ige töve *lŭkemə-* '(be)dug, (be)lök', világosan *-a-* hallható a jelenidő-jel előtt.

[24] Bár az ige töve *jŏχət-* 'érkezik, jön', világosan *-a-* hallható a jelenidő-jel előtt (vö. 23. jegyzet).

– 46. tărməl – numasijl –, kurtema χŏntaləm. 47. tăm χɔm-jŭχən śikińśa ma pa wellajəm śi.

48. kurta χŏntal, kimet χătl. 49. śălta in leχujəl jastijl, kim etl, pa jastl:

– 50. năŋ wŏlli jerəmten-mŏśtlən[25] *ki – jastijl –, pan-ne kŭľən etlajən ki, mănem numəlmije!*

51. ja[26] *śiti mănl. 52. kurta ătšək*[27] *jŏχatl in, pan-ne kŭľ jeśaʟ*[28] *etl. 53. χŏntal jŏχli, pa jŏχli χŏntal. 54. ńuχəlla*[29]*. 55. pa jŏχli ănkərtijl: i wanapləle*[30]*. 56. numəsijl pa:*

– 57. in munti ŭrti sŭjŭ^{w} *leχuleŋkem – jastl –, mănem numəlmija!*

58. etməl, ut-χɔr[31]*, ɔŋtəŋ ut-χɔr. 59. in pan-ne kŭľ ukərməla*[32] *pa χŏl napra i χŏlt ara măšla. 60. nemŏlt pan-ne kŭľ ăntəm.*

61. ja śi, liləl etl, śătta śi ulti śi pitl śita ŏpel piln. 62. imŏltijən aləŋsăχat ^{w}*ŭli ăkətti śaśl. 63. in ŭrti sŭjŭ*^{w} *śi šŏma nawərməl, i-χŏjat kŭrn mŏχəʟʟ.*[33] *64. ăntə, lŏχən. 65. kirəm uχla werasl*[34]*. 66. in χu tŏχi jŏχatl:*

– 67. ta, kirəm uχəl!

68. uχəl nŏχ alemil[le], taś uχəln mŏχəltti[35] *pitl. 69. i χɔta tăŋχa* ^{w}*ŭlet ăkətlajət, pa χɔta, śi tŏχi tula.*

70. śătta ne tuti χŏjat jŏχətmel śita. 71. pa neŋət uχla werəsl[36]*, at ulti,*[37] *jăləp neŋət uχəl. 72. alŋsăχat śi in tuti ne pa lŭw śi neŋət uχla leʟʟa. 73. pa taś jăləp*[38] *uχəl χŏti! 74. in mănman, pa in mŏχet*[39] *jŭpijən mănman śi pa lŭw χɔtl pel[a] ireməl. 75. pa urtela tulli śi ne. 76. in mŏχet tal tăχajən mănlət. 77. urtela tula, urtela leśatla, śătta:*

– 78. kasllamən, urtije – jastl –, tălta pŭŋla!

[25] Az obi-ugor folklór jellemző stilisztikai eszköze a parallelizmus, 'szűkölködsz-megszorulsz'. Az egyes igealakok toldalékolása azonban nem világos (vö. DEWOS 407, 944).

[26] Utána értelmezhetetlen *(k…)*.

[27] 'nem' + középfok jele; kb. 'nem teljesen, még nem'.

[28] LP: or. *навстречу* 'szembe'.

[29] LP: or. *догоняет* 'üldöz, utolér'.

[30] LP: or. *приближается* 'közeledik'.

[31] LP: or. *большой олень* 'nagy rén'; a szó szerinti fordítás alapján erdei, azaz vadrén, ami egyébként valóban nagyobb termetű a házi rénnél.

[32] LP: felnyársalta; a DEWOS-ban (47) ez a jelentése nem szerepel.

[33] LP: *kŭrn* 'gyalog', *mŏχəʟti* 'körülmenni, körbejárni' (vö. DEWOS 907); LP: or. *вокруг стада* 'a nyáj körül'.

[34] LP: or. *сделает* 'megcsinál' jelentést adott meg, ennek ellenére a DEWOS alapján a fordításban *weras-* 'válik valamivé' (DEWOS 1616) szerepel, a kontextus ezt támasztja alá.

[35] Bár az *-lt-* hangkapcsolat *-ʟ-* ként realizálódhat a szinjai nyelvjárásban, itt nem ez történik (vö. a 33. lábjegyzet igealakjával).

[36] Itt az ige tövében *-ə-* van (vö. 34. lábjegyzet).

[37] LP: or. *за ночь* '(egy) éjszaka alatt; egy éjszakára'.

[38] LP: or. *совсем новый* 'teljesen új'; saját tapasztalatom szerint a *taś* inkább 'kész' jelentésű (vö. 76. lábjegyzet).

[39] LP: *ar χŏjat* 'sokan'.

79. ja kaslletn[40]*. 80. lŭw śi*[41] *χŏjata jil. 81. nak pɔχlən*[42] *jŏχətlət:*
– 82. urtije, ŏtti, mănem tăm nak pɔχəln nŏχ juśtəsen?
83. urtel isa măšja. 84. pa mănletn. 85. pa sŭmət pɔχla jŏχətletn.
– 86. urtije – jastl – ma, tăm sŭmət pɔχəln mănem nŏχ juśtəsen?
87. pa ńurəma mănletn.
– 88. urtije – jastl –, ta, tăm lɔr-lɔtn mănem i ŏmlep[a] il eslisen[43]*?*
89. śit lărttan elti iśi tăχaja jŏχi jŏχətlət pa χɔllət, pa in śŭńəŋa in śita ullət. 90. śitlen watti urəŋn kaslisət. 91. ja śi.

A vörös rénborjú

1. Ő falun él, így (értsd: mint a mesélő). 2. Az apja ura, izé, a szégyéhez vagy hova megy, menyhalat fogni (tkp. ölni). 3. Mukszunt evett (Part Perf). 4. Épp most evett (Part Perf) mukszunt, teljesen ép. 5. A lánya aztán megeszi (Pass), nyers halként. 6. Aztán menyhalszörnnyé válik. 7. A falu egész népe mind meghal, megeszi őket (Pass). 8. Egy nő lánya megmarad a kistestvérével. 9. Távolabb házat építenek, és ott kezdenek élni. 10. Távol mennek a falutól, talán megeszi (Pass) őket a menyhalszörny (értsd: távolabb költöznek, nehogy megegye őket a szörny).

11. Ott élnek (Du) aztán, amíg éldegélnek (tkp. éltük alatt), izé, a rokon nőnek van egy fia, az meg vörös rénborjú. 12. Rénszarvas. 13. Az ajtóban áll, amikor a nagybátyja megérkezik. 14. (Amikor) az erdőbe megy, az erdőben sétál, utánaindul, és a farkát felemelve, szökdelve járkál.

– 15. Mi a fene… ez, ez a galád engem biztos megöl (Pass) – gondolja (a nagybáty).

16. Egy nagy vörösfenyves. 17. Felmászik, és a csúcsát hegyesre faragja, és hegyet csinál neki. 18. A szegény vörös rénborjút megfogja, felmászatja, mászatja, az álla aljánál fogva felnyársalja, kész:

– 19. (Na most) ugrálj még (értsd: most próbálj meg ugrálni, úgysem bírsz)!

20. Ezzel hazamegy. 21. Mondja a nővére:

– 22. Nem láttad az unokaöcsédet?

– 23. Nem. 24. Hozzám nem jött (Part Perf).

25. Egyszer csak, izé, valami leeste hallatszik (értsd: valami zaj hallatszik, mintha valami leesne).

– 26. Mit hoztál?

27. Vörösfenyődarabot hozott (a rénborjú).

– 28. A nagybátyám szántalpfa darabot adott (Pass), alig bírtam (haza)hozni (tkp. alig hoztam).

[40] A standard *-ətən* Indet Du3 toldalék *-etən* alakban jelenik meg a szövegekben több helyen.

[41] Itt a hangsúly jelentésmegkülönböztető szerepet kap: a *śi* fordítása nem 'azzá (az emberré)', hanem 'már, bizony, ím'.

[42] Nem világos, miért Loc szerepel, amikor Lat-t várnánk.

[43] Az ige töve *esəl-* 'ereszt, enged', a svá toldalékoláskor kiesik. Az időjel előtti kötőhang *-i*-ként hallatszik.

29. (A nagybáty) teljesen szótlan (értsd: egy szót sem szól). 30. Másnap megint megy az erdőbe. 31. Ahogy elment (tkp. elmente után; Part Perf) megint (utol)éri (Pass). 32. (A rénborjú) mellette megy ugrálva, aztán fogja (a rénborjút), és (most) meg nyírfacsúcsra nyársalja. 33. Megint hazamegy. 34. Mondja a nővére:

– 35. Az unokaöcséd nem érkezett (hozzád)?

– 36. Nem, nem láttam (Part Perf).

37. Egyszer megint valami fadarab leeste hallatszik.

– 38. A nagybátyámnak – aszongya – szánrúdfadarabot hoztam, alig bírtam (haza)hozni.

39. Na, a harmadik napon megint megy, az ingoványba megy, tavacskát néz. 40. Kutat (értsd: vízvevő helyet a tó megfelelő helyén) csinál, és aztán megint ledugja (az unokaöccsét) a vízbe.

– 41. Na hiszen, megint – mondja – gyere! (Értsd: Most próbálj hazajönni, úgysem bírsz!)

42. (Vala)honnan felbukkan! (Értsd: honnan bukkanna fel?!) 43. Hazaérkezik (a nagybácsi). 44. A fiú, az unokaöccse egy nagy csukát hozott (Part Perf). 45. (Most) meg egy csukát hozott (Part Perf; értsd: a fiú mégis kimászott a kútból, hazamegy, és egy csukát visz magával).

– 46. Elég – gondolja a nagybáty –, a falumba (értsd: abba a faluba, ahonnan a menyhalszörny elől elköltöztek) szököm. 47. Még ez a galád meg engem öl meg (Pass).

48. Másnap elszökik a faluba. 49. Aztán az unokaöccse, mondja, kilép (a házból), és mondja:

– 50. Ha tényleg szűkölködsz-megszorulsz – mondja –, ha megjelenik (Pass) neked a menyhalszörny, gondolj rám!

51. Na, ezzel elmegy. 52. A faluig sem ér, a menyhalszörny szembejön. 53. Menekül vissza, visszamenekül. 54. Üldözi (Pass). 55. És visszanéz: egyre közeledik… 56. Azt gondolja még:

– 57. Iménti vörös rénborjú, szegény unokaöcsém – mondja –, gondolj rám!

58. (Rögtön) megjelenik, vadrénbika, agancsos vadrénbika. 59. A menyhalszörnyet felnyársalja (Pass), és teljesen cafattá, és teljesen sokfelé szaggatja (Pass). 60. Semmiféle menyhalszörny nincsen.

61. Na, kész, aztán megmenekül (tkp. a lelke megjelenik), aztán élni is kezd a nővérével. 62. Egyszer csak reggel rénszarvasterelés (tkp. -gyűjtés) hallatszik. 63. A vörös rénborjú arrafelé szökken, valaki gyalog kerít(i a nyájat). 64. Nem, sítalpon. 65. Befogott szánná válik (a rénborjú). 66. A (gyalogos) férfi odaér:

– 67. Nicsak, befogott szán!

68. Fogja a szánt, a nyájat szánon kezdi körüljárni. 69. És alighanem a szálláshoz (tkp. házhoz) gyűjtik (Pass) a réneket, és a szállásra odaviszi.

70. Aztán lánykérőbe jöttek (Part Perf) valakik oda. 71. Most meg női szánná (tkp. nők szánja) válik (a rénborjú) egy éjszaka alatt, egy új női szán. 72. Reggel aztán azt a megkért (tkp. vivő) nőt meg abba a női szánba ültetik bele. 73. Kész új

szán hiszen! 74. Menve, a (nász)nép után menve pedig az ő háza felé elkanyarodik (értsd: a rénborjú női szán alakban). 75. Azt a nőt meg a nagybátyjának viszi. 76. Az emberek (értsd: násznép) feleslegesen (tkp. üres helyen; értsd: a menyasszony nélkül) mennek. 77. A nagybátyjának viszi (Pass), a nagybátyjának elkészíti (Pass; értsd: feleségül adják), aztán:

– 78. Költözzünk (Du), bácsikám – mondja – innen arrébb!

79. Na, költöznek (Du). 80. Kész, ő (a rénborjú) már emberré válik. 81. A vörösfenyveshez érnek:

– 82. Bácsikám, izé, ebben a fenyvesben nyársaltál fel engem?

83. A nagybátyja végig (tkp. mind, mindig) szótlan. 84. Mennek (Du) tovább. 85. (Aztán) meg a nyíreshez érnek.

– 86. Bácsikám – aszongya –, ebben a nyíresben nyársaltál fel engem?

87. Aztán az ingoványba mennek (Du).

– 88. Bácsikám – mondja –, ebben a tavacskában engedtél be engem a kútba (értsd: vízvevő hely)?

89. Amíg így körbejárnak (Part Perf), ugyanarra a helyre hazaérnek, és megszállnak, és most is szerencsésen ott élnek. 90. Azért költöztek, hogy azokat (a helyeket) lássák. 91. Na, kész.

II. A por nő asszony meséje

Egy férfi otthon hagyja a feleségét és a kisfiát, amíg elmegy a városba. Ezalatt a por nő az asszonyt hattyúvá változtatja, és a nagyobbik lányát helyezi a feleség helyébe. Hazatérve a férfi észreveszi a cserét, és megöli a por nő lányát. A por nő a kisebbik lányával vendégségbe megy a nagyobbik (azóta megölt) lányhoz. Bár a kisebbik lány észreveszi, hogy nővére testrészei hevernek szétszórva az út mentén, anyja nem hiszi ezt el. A férfi megöli a por nőt is, a kisebbik lányával együtt. A feleség közben rendszeresen leszáll hattyú képében megszoptatni a kisfiát. Az apa keresztes nyakláncot ad a fiúnak, hogy azt dobja evés közben anyja nyakába. Ettől valóban le is hullik a hattyúruha, és boldogan élnek együtt.

pŏrn-imi*[44] *mɔś

1. χujəl wɔša mănl, lŭw imel χăśl, pŏχleŋkel piln. 2. pŏrn-imi jŏχatl ewel piln. 3. un ewel piln.

(– 4. χŏj jŏχatəl?)[45]

– 5. pŏrn-imi.

6. mɔś-ne śikinśatti[46] *χŏtəŋ χŏrn χŏtŋət piln eslalle.*

[44] Az obi-ugor mitológia közismert alakja a *pŏr-ne* 'por nő', a mesélő kiejtésében neve a szokásostól eltér.

[45] A hallgatóságból a mesélő felesége kérdezi.

[46] LP: or. *moɔða* 'akkor'.

7. in χu jŏχi jŏχatl, pŏχleŋki śi χɔʟʟəl, śi[47]*…*
– 8. mŭja ńawrem – jastl – χɔʟʟəptəlen[48]*? 9. tŭren pa – jastl – χŏti jis?!*
– 10. tŭrem – jastl – kăši – jastl.
11. pa χŏjat tŭr-sij χŏti. 12. śi pŏrn-imi śi elti. 13. ewel tŏχi leśatlal.
14. in χu wɔš elt[i] jŏχatl śi – tăŋχa[49] *mŭŋ-itewn lɔwən jăŋχal*[50] *pa –, in pŏrn-imi katləlle, lɔw jŏlta pela jerləlle*[51]*. 15. χŏta χăśti kŭr-pelək, χŏta χăśti jɔš-pelək juš χŭwat śita χăśl.*
16. ja pŏrn-imi aj ewel piln mănl. 17. mănəl, ŏtti:
– 18. ŏpijen χŏśa jăχləmən sa ja!
(19. ŏχ-pušχəl jŏremasem[52]*, a mŭj!*[53]*)*
20. jɔš-pelək ujətl.
– 21. ăŋki, ŏpijem jɔš-pelək tăta ŏləl[54]*!*
– 22. mŭj, mŭj ŏpijen jɔš! 23. săran imi tŏrən kŭšti kŭnšəp ăt ul[55]*!*
24. pa mănl, pa kŭr-pelək ujətl.
– 25. ăŋkije, ŏpijem kŭr-pelək tăta ŏləl!
– 26. mŭj, mŭj, ŏpijen kŭr-pelək! 27. ŏpijen χŏti ulti tăχaja ăt leśatsemən! 28. săran imi tŏrən alti ŭla ăt ul!
29. ja pa mănletən, mănletən, mŭj isa ŏt alʼʼel, śi.
– 30. ăŋki, ŏpijem jŏlta tăta ŏləl!
– 31. mŭj, mŭj, ŏpijen jŏlta! 32. săran imi jik alti ŏmlep [ăt u]l!
(– 33. śi?)
34. pa tăχajlal pa śit lɔw jiśteti[56] *ŏmlepət.*
(– 35. śi?)

[47] LP: *śi χɔʟʟəl, śi χɔʟʟəl* 'csak sír, csak sír'.
[48] LP: *χɔʟʟəptəlen* 'sírni hagyod'.
[49] LP: or. *наверно* 'alighanem'.
[50] A *jăχ-, jăŋχ-* 'megy, jár' igető és a jelenidő-jel közötti kötőhang a standard *-ə-* helyett *-a-* (vö. 23. lábjegyzet).
[51] A DEWOS szerint a szinjai nyelvjárásban a 'köt' ige töve *jăr-* alakú (DEWOS 402). Az *ă* különbözőképpen realizálódik, egészen az *-e*-hez hasonlóan is. Itt néhány helyen kifejezetten *-e-* hallatszik, ezt is írom.
[52] A *jŏremə-* 'elfelejt' (DEWOS 405) igetőben *-a-* áll az időjel előtt (vö. 23. lábjegyzet).
[53] A mesélő az előadás közben rájött, hogy kifelejtette a fej említését. Az utólagos feldolgozásnál kiegészítette: *ŏχ-pušəχ śit puln sekti jŭχ-šup.* A *puln* LP szerint *puχraś elti werəm sŏχəm* 'csalánból készült fonal'. Tehát 'a feje csalánfonalverő fadarab'.
[54] Meglehetősen nehéz az *ul* 'van, él' és a hasonló jelentésben és pozícióban előforduló *ŏləl* 'fekszik, alszik, van' ige megkülönböztetése a gyors beszédben.
[55] Az *ăt ul* 'nem van' kifejezés orosz fordítása LP és nővére, Galina Petrovna szerint: *ведь то, же то* 'hiszen az, de az'. A családtagok egybehangzó véleménye szerint itt hibázott a mesélő, mert az elhagyott lábat nem villának, hanem kaszának szokták mesélni, annak az alakja jobban megfelel a lábnak.
[56] A kontextusból egyértelműen 'itat' jelentésű ige tövének a DEWOS (384) szerint tartalmaznia kellene egy *-l-* elemet; ez itt nincs. Az ige *-ə-* töve *-e*-nek hallatszik.

– 36. śi ăntəm!)

37. śălta jŏχətletn, tup jŏχtililtən, in χujən katləmlajtən, aj ewel piln jerlajtən[57]*, pa, χŏta χăśti kŭr-pelək lin pa śita χăślət*[58]*.*

38. śălta tŭm χujəl śikińśa, pŏχleŋkel, ŏtti, lapətti il latlijl, esəmn lapətlelle[59]*. 39. śălta pa χŏtŋət mănti pitlət, pa purləl śi. 40. aśeln pernajəŋ săk-lakən măla, ja:*

– 41. ăŋken esəmən lapətti – jastl – pa latl, pa – jastl – esəm lelen[60] *kŭtn ăŋken sapəl-lŏwa*[61] *– jastl – esləmti*[62]*!*

42. śi kŭtn tŏχi esləplalle pa… pa latl pa. 43. in χŏtəŋ χŏr isa χŏl răkənl[63]*. 44. ja śita imel jŏχi śi mŏśatləl*[64]*.*

45. śi, in śŭńən-χulən in ullət.

Pornőasszony-mese

1. A férj a városba megy, a felesége otthon marad a kisfiával. 2. Jön a por nő asszony a lányával. 3. A nagylányával.

(– 4. Ki jön?)

– 5. A por nő asszony.

6. Aztán a mos nőt hattyú képében a hattyúkkal elküldi (tkp. elereszti; értsd: hattyúvá változtatja, és úgy elküldi a hattyúkkal). 7. Hazaérkezik a férfi, a kisfiú csak sír, csak sír…

– 8. Mi(ért) hagyod a gyereket – aszongya – sírni? 9. A hangoddal (tkp. torkoddal) meg – aszongya – mi történt (tkp. hogy lett)?

– 10. A torkom – aszongya – fáj – aszongya.

11. Másnak a hangja hiszen. 12. Ahelyett bizony az a por nő asszony (értsd: a por nő asszony idősebb lánya). 13. A lányát odahelyezte (tkp. odakészítette; értsd: elrendezte, hogy a lánya ott éljen a férfi feleségeként).

14. A férfi haza is ér a városból – alighanem ő is lovon jár, mint mi –, megfogja a por nőt (értsd: a por nő asszony idősebb lányát), és a ló hátsójához köti. 15. Amerre marad(and)ó fél láb, amerre marad(and)ó fél kéz, az út mentén ott marad (értsd: a ló farka mögé köti, húzza az úton, és a testrészei elhullanak).

[57] Lásd 51. lábjegyzet.

[58] LP: *χăślət mŭj χăślətən: razńica ăntəm* 'maradnak (Pl3) vagy maradnak (Du3): nincs különbség'.

[59] A Det Sg3 toldalék *-əl(l)i* alakú (Honti 1984: 121). Itt mind a kötőhang, mind a szóvégi magánhangzó *-e*. A határozott igeragozás toldaléka (kijelentő és felszólító módban egyaránt) általában inkább *-e*-nek hallatszik (szerintem) a szinjai beszélőknél.

[60] Bár a névutós szerkezethez Part Praes alak használatos, ami itt *leten* 'evésed' lenne, egyértelműen az aktív PraesSg3 *lelen* 'eszed' alak hallatszik.

[61] LP: *sapəl* 'nyak', *lŏw* 'csont', *sapəl-lŏw* 'nyak'.

[62] Ellentétben az 59. lábjegyzetben foglaltakkal itt az Imp jele a szakirodalomnak megfelelően *-i*-nek hallatszik. LP szerint az ige szinonimája: *pŏnti* 'rakni'.

[63] LP: or. *ynaдёm* 'leesik'.

[64] LP: or. *обратно возьмёт* 'visszavesz'.

16. A por nő asszony megy a kislányával. 17. Megy, izé:
– 18. Nosza, menjünk csak el a nővérkédhez!
(19. A feje golyóját kihagytam [tkp. elfelejtettem], vagy mi!) 20. Talál egy fél kezet.
– 21. Anya, itt van a nővérkém fél keze!
– 22. Micsoda, miféle nővérkéd fél keze?! 23. Hiszen az a zürjén asszony szénagereblyéző gereblyéje (tkp. az a zürjén asszony fűkaparó gereblyéje ne lenne?)!
24. Megy tovább, egy fél lábat is talál.
– 25. Anyácska, itt van a nővérkém fél lába!
– 26. Micsoda, miféle nővérkéd fél lába?! 27. A nővérkédet, hiszen lakóhelyre ne készítettük volna (tkp. élni való helyre; értsd: elrendezte, hogy a lánya hol éljen)! 28. Hiszen az a zürjén asszony szénahordó villája (tkp. az a zürjén asszony szénahordó villája ne lenne?)!
29. Na, mennek (Du) még, mennek, mindenféle dolgot mutat, bizony.
– 30. Anya, itt van a nővérkém feneke!
– 31. Micsoda, miféle nővérkéd feneke?! 32. Hiszen az a zürjén asszony vízhordó kútja (tkp. az a zürjén asszony vízhordó kútja ne lenne?)!
(– 33. Kész?)
34. Más helyei meg aztán a lóitató kútja.
(– 35. Vége?
– 36. Nincs vége!)
– 37. Aztán megérkeznek (Du), éppen csak megérkeznek (Du), a férfi elkapja őket (Pass), a kislányával megköti (Pass), és amerre marad(and)ó fél láb, ők (Du) ott maradnak (Pl; értsd: őket is a ló farkához kötve vontatja, és megöli a férfi).
38. Aztán az a férje a kisfiát, izé, (az anyja hattyú képében) etetni leszáll, megszoptatja (tkp. mellel eteti). 39. Aztán a hattyúk elindulnak (tkp. menni kezdenek), ő (az anya) is elszáll. 40. Az apja keresztes nyakláncot ad (Pass) neki (a fiának), és:
– 41. Ha az anyád szoptatni – aszongya – megint leszáll – aszongya –, miközben szopsz, anyád nyakába ereszd!
42. Azalatt odaereszti, és… megint leszáll (értsd: megint leszáll az anyja, a fiú a nyakába ereszti a nyakláncot). 43. A hattyúalak teljesen leesik (értsd: visszaváltozik hattyúból emberré). 44. Na, a feleségét vissza is szerezte.
45. Kész, most is ott élnek szerencsében.

III. Masa-Masa

A furfangos Masa-Masa két férfit háromszor is rászed: először egy „magától vadászó kutyát", aztán egy „magától főző fazekat", végül egy „megölő, majd feltámasztó csodakést" ad el nekik egy-egy lóért. A férfiak bosszúból megölik Masa-Masa feleségét.

Masa-Masa a királyi városba vontatja felesége holttestét, majd az asszony halálát újabb csellel vendéglátója, a Városos-falvas Öreg leányának tulajdonítja. A király íté-

lőszéke emlegetésével Masa-Masa eléri, hogy azért cserébe, hogy hallgat az (egyébként meg sem történt) gyilkosságról, a leányt neki adják feleségül.

Masa-Masa új feleségének rokonságából egy kislány leleplező gúnydalt énekel Masa-Masáról, aki erre kivágja a kislány nyelvét. A megnémult kislány gyógyítására azonban segédkezik sámánt hívni. A sámán asszony Masa-Masát nevezi meg a baj okául, aki erre őt is megöli, persze ismét olyan furfangosan, hogy nem gyanakszik senki. A sámán asszony holttestét is ő szállítja haza, bár számítani lehet rá, hogy az elhunyt rokonai bosszút fognak állni. Masa-Masa további furfanggal – ismét a törvénykezéssel zsarolva – a rokonokra hárítja a nő halálát. Hallgatásáért azok gazdagon megajándékozzák.

Masa-Masa végül boldogan él apósa, a Városos-falvas Öreg házában.

măša-măša

1. măša-măša utśa imel-imi piln ul. 2. χujəŋən jŏχətletən:

– 3. năŋ – jastl – ulti tăχajenn laŋki ul? – jastl.

– 4. tăχa[65] *– jastl –, ma jăŋχəlitem ăntəm – jastl.*

5. śi jelpi χătl tăŋχa unta jăŋχəl, pa χuləm laŋki welə̆l. 6. a mŭj šăškan-χira χŏl pŏnman tăjləlle. 7. χujəŋən jiti wer ul:

– 8. năŋ…

9. aχa, ap-sapla jărləlle šăškan-χir-sŏχəl[66]*. 10. in χujəŋən jŏχi lŏŋletn. 11. imel-imi pela jastl:*

– 12. in unta jăŋχəm ŏtemən ilampa – jastl – jŏχi jŏχtəs, ɔwən mŏlti śi śaśl. 13. ap jŏχi nawərməl, šăškan-χir-sŏχ tăjl saplələn.

– 14. ja mŭj pela tŭwmal?[67] *– jastl. 15. in imel-imijən χŏl eχla, il šɔšəmila: χuləm laŋki.*

– 16. tăχa, wɔt jăm ap! 17. minemən tinije! 18. lɔw săχat – jastl.

– 19. χun mătem[68] *ma – jastl –, min ampemən jurn*[69] *śi ulləmən.*

– 20. tăwaj, tăwaj – jastl –, tinije!

21. śiti lɔw(i) săχat mălle śi. 22. na, aləŋsăχəta jil, śikińśa jŏχi tula nin ap, imeŋələn ľawətletən, jastl:

– 23. nin aplan – jastl – ŏχəl săχat[70] *laŋki ăt śi tulət. 24. ŏtśam χŏrpeŋən, lɔw(i) săχat pa ap lutletn.*

[65] LP: or. *ты* (megszólítás); a DEWOS (1408) szerint elsősorban ismeretlen férfi megszólítására használják, ném. 'Kamerad'. Saját tapasztalatom szerint a férj megszólítására is használatos.

[66] A 'bőr, holmi, ruha' jelentésű *sŏχ* itt kicsinyítő értelemben szerepel: *χir-sŏχ* 'kis zsák' (vö. 73. lábjegyzet).

[67] LP: or. *что там принёс?* 'mit hozott ott?'.

[68] A Part Praes + Px használatos felszólító mód kifejezésére is, itt. kb. 'hogy adjam' (vö. még 83. és 97. lábjegyzet).

[69] Szó szerinti fordításban: 'a kutyánk erejével', azaz LP magyarázata szerint: 'a kutya dolgozik'.

[70] Szó szerinti fordításban: 'a feje után', LP: *сами по себе* 'maguktól, a maguk módján'.

25. aləŋsăχat – pirr unta, pirr! – χir-sŏχən jărəpla, i χujəl pela:
– 26. eťĭje: mănmal?[71]
27. i χujəl jastl:
– 28. il ŏlmal, lŭw śăχašək mănl.
29. pa χŏti mŭjən mănl? 30. unta ăt jăŋχəlijəm ap.
31. a śălta pa mănletən, iśi măša-măšajen[72] *χŏśa. 32. in lɔw mŏśatijəl, χŏti, χŏrləl pa lɔw-ńŏχi kawərl. 33. jŏln pŭt-sŏχ*[73]*, aj kew-pŭt-sŏχ tăjla, śi wŏšŋəlləlle*[74]*, śi kawərləlle. 34. ap tăŋχa pa tăjl. 35. ampət χŏrtti (…). kim etməl, χujəŋən lɔw lɔjliti tăχa ľepa jŭχ pelək aleməl pa, a mŭj sɔχəl pelək, śi ɔpsəpləlle. 36. χujəŋən jŏχət[lətn]:*
– 37. tăχa, i pŭt pa ăl wŏšijəl kamən.
38. jŏχi lŏŋletən:
– 39. in mŏlt pŭten – jastijəl – ŏχəl săχat pa kamən kawərl?
– 40. in imem-imi – jastijəl – let-ŏt werti ăt wertti pitəs[75] *– jastl –, śi pŭtemən jurən śi, χŏlta ɔpsəpla – jastl –, śita kawərl.*
– 41. tăχa, wɔt jăm pŭt, minemən tinije! – jastl. – 42. aləŋsăχat, – jastl – unta mănti keša ɔməsla, pa – jastijəl – let-ŏt taś[76]*! – jastl.*
43. nă, śiti wɔχla, wɔχla, pa tinijəl, lɔw(i) săχat. 44. χujəŋən tăŋχa uľńa mŏlt lɔw tăjletən, isa tinasletən. 45. śălta śikińśa… pa mălle, śikińśa χujəŋən[ən] jŏχi tula, imeŋələn pa ľawətletən:
– 46. mŭŋ mŏlti pŭtləw – jastl – ŏχəl săχat ăt śi kawərlət!
– 47. ńŏχijən sewrəplələn, jikən pŏnlen, kim ɔməslen jŭχ elti.[77] *48. in aləŋsăχat (…)*[78] *– jas[tl] – taś.*
49. aləŋsăχat nŏχ killetən, pŭt jŏχi aləməti kim etl, pŭt kătna răkənl, mŏχti etəm[79]*.*
– 50. ăt ińśəssemən, a mŭj jŭχ, pa lŭw in sɔrəm jŭχ elti kawərs[əle][80]*, min ńar jŭχ pelək elti ɔməssemən χŏti!*[81] *51. inmŏlt pŭten pa – jastijəl – šŭkatsemən, ja sa, năŋ mŭj jŭχ pelək elti? 52. min – jastl – ńar jŭχ pelək elti!*

[71] LP: or. *выйди: собака ушла?* 'menj ki: a kutya elment?' A két vásárló férfi közül az egyik szól a másikhoz, és utasítja: menjen ki, és nézze meg, elment-e már a kutya.
[72] A Px jelölhet határozottságot; itt: 'megint ahhoz a Masa-Masához'.
[73] LP: *aj kăťelok* 'kis fazék' (vö. 66. lábjegyzet).
[74] LP: ua., mint *kawərl* 'fő'.
[75] LP: or. *не может варить еду* 'nem bír ételt főzni'.
[76] LP: or. *готовая еда* 'kész étel' (vö. 38. lábjegyzet).
[77] A mondatban előforduló igealakok a várakozás ellenére különböző ragozásúak; nem világos, miért.
[78] Feltehetően névutó áll ott, de nem érthető.
[79] LP: *mŏχti etəm* 'elvásott' szó magyarázataként: or. *от мороза* 'a fagytól'.
[80] Nem hallható az ige végződése, a feltételezett kiegészítés kérdéses.
[81] Az élve kivágott, „nyers" fa nagyobb hőt ad, mint a szárazon kivágott. A férfiak azt gondolják, hogy túlhevítették a fazekat, azért esett szét.

– 53. aj, peda, tăjəm arat pŭt-sŏχem![82] *– jastl. – 54. sɔrəm jŭχ elti ɔməstan*[83]*, χŏti – jastl.*

55. ja ŏtti, imel-imi lɔw(i) tŭr[84] *ʷŭrən pŏnləlle, pa ti jărləlle, sapləla. 56. lum*[85] *lipija esləl. 57. imel-imi, ŏtti, śaj kawər[tti] paʀl*[86]*, ľawətti pitl:*

– 58. ŏχəl săχat kawərti pŭt-sŏχləw – jastl –, χŏl tinasti χu, tinila – jastl –, let-ŏt werti (…) ăt wertti pitsəw.

59. imel-imi katləpləlle, il jŭwətləll[e], śŏχra[87]*-šupijel aləməl, ewətməl[le], ŭr… tŭr ewətmənlle, wŭr il mănl.*

– 60. tăχa, mŭja imen-imi welsen? – jastl.

– 61. lŭw mŭja – jastl – ľawətl? – jastl. – 62. śaj kawərti [wer ul]!

63. a, ješaul[88] *śŏχra-šupijel aleməl, imel-imi šŏppi nawərmijəl, śŏχrel χɔt-χăra lɔńśəmtille:*

– 64. χŏtaś ulti jemən kartem, păsən kartem, (…) naj ewen nŏχ liləŋat[i]![89]

65. in imi nŏχ ɔpsatl.

– 66. tăχa, wɔt jăm keši, minemən mije! 67. min imeŋəlam šek ľawətletən!

68. śiti pa mălle śikińśa. 69. jŏχi jŏχətlet[ən], śi imeŋələn ľawətleteŋən[90]*:*

– 70. mɔsəŋ măša-măša mŏśatsetən[91]*, kašəŋ χătl pa śita jăχti pitsetən!*

– 71. tăwaj – i χujəl (…) jastl –, katləmte!

72. i χujəl imel păratlal[92]*. 73. i χujəl imel katləpləlle, pa păratlal. 74. a, ješa ɔməslətən, ɔləŋ imel păratəm χu kešel alemille, imel šŏppi nawərmijəl, ti na[wərl], isa nemŏʟ ăntəm, pa isa părat[…], śi. 75. χŏti mŭj śirən χŏjat, i păratəm jŭpijən nŏχ liləŋatl?*

– 76. tăwaj, mănlamən, lŭwel pa păratlemən!

77. măša-măša χăńeməl. 78. χăńeməl, śikińśatti kăšla, kăšla, χujəŋən[n] ăt ujətla, unta χŏntal. 79. in imel-imi păratla χujəŋəlan[n][93]*, śi, jŏχi mănletən. 80. χujəŋən mănəm jŭpijən jŏχatl, imel-imi aj… χăla aj uχla leʟʟe, pa χɔn wɔša talləl. 81. χɔn*

[82] LP: or. *это единственный котелок у меня* 'ez az egyetlen fazekam'.

[83] Part Praes + PxDu2, felszólító módú jelentésben (vö. 68. és 97. lábjegyzet).

[84] LP: 'lótorok'.

[85] LP: or. *под вещи* 'a ruha alá'; a *lum* jelentése talán leginkább 'a ruha keble, két ruha, illetve a test és a ruha közötti üreg a mellkasnál' körülírással adható meg.

[86] LP: or. *заставляет* 'kényszerít, utasít, parancsol, rendel'.

[87] LP: *aj keši* 'kiskés'; hegyes, vékony pengéjű kés, a férfiak egyik legfontosabb munkaeszköze.

[88] LP: or. *немножко погодя* 'kisvártatva'. A szóösszetétel a DEWOS-ban nem szerepel, elemei a *ješa* 'kicsit' és az *ul* 'él, van'.

[89] A mesei fordulat fordítása bizonytalan, jelentése azonban egyértelmű (vö. DEWOS 1225).

[90] Ha helyes a lejegyzés, itt egy téves igealak van: az alternatív *-əŋən/-ətən* mindegyike felfedezhető a toldalékban.

[91] LP: or. *нашли* 'találtatok'; szerintem inkább 'szereztetek', értsd: Masa-Masa kell nektek.

[92] Bár két férfiról van szó, Det Du3 helyett Det Pl3 toldalék szerepel az igén.

[93] LP szerint ha egy férfi ölte volna meg: *χujələn* alak lenne. A Px itt is determináltságot jelöl.

wɔša talləl, śikińśa χɔn wɔša jŏχətl, ata lawləsl[94]*, tŏnti χŏrl, śŏχra-šup katləptəlle, ješa χăšləlle keši-tăjn. 82. wɔšəŋ-kurtəŋ iki χɔta lŏŋəl. 83. o, ujtla*[95] *măša-măša.*

– 84. năŋ pa – jastl – ătpi-teln[96] *– jastl – jŏχətsən? – 85. ătpen χŏl eχten*[97] *– jastl –, mŭj numən karilən*[98]*?*

86. in wɔšəŋ-kurtəŋ iki ewel kim etl.

– 87. ma – jastl – imem-imi kamən – jastl – χŏlna aj uχələn ɔməsl – jastl –, χănši χăšman ɔməsl.

88. in ewi, wɔšəŋ-kurtəŋ ewil[eŋki], ewel śi kim etl, jŏχi lŏŋeməl, pa in ewi šŏptaməmal[99] *lŏŋeməl.*

– 89. ŏj, peda – jastl –, imem-imi – jastl – pakənti wer tăjs, pa – jastl – lŭwel ilampa śi păratsəle – jastl –, χănši χăšman ɔpsəs – jastl.

90. kim etmijəl,[100] *jŏχi lŏŋəl, wɔš[əŋ]-kurtəŋ iki pela:*

– 91. jăna – jastl –, ewen – jastl –, uĺńaja[101] *– jastl – eslmen tăχajən – jastl. 92. imem-imi lŭwel păratmal – jastijəl. – 93. ma năŋen – jastl – aləŋsăχat χɔna watlem! – jastl.*

– 94. lŭw kašəl – jastl –, al, al jasta – jastl. – 95. met aj ewem – jastl – năŋen leśatlem. 96. ja met aj ewem – jastl – năŋen leśatlem, śălta…

97. śi, ăt jastelət. 98. ja śita śi χɔt-weŋa[102] *ulti śi pitl, śi wɔšəŋ-kurtəŋ ikel χŏśa. 99. neŋən, neŋən leśatla, imel-imi χăla leśatlel, śi, imel-imi χăla ŏntasn*[103] *pa ne šits. 100. ja kamən śikińśa pun śɔl*[104] *ńŏχərman ŭpəl-iki χɔt pŭŋələn ɔməsl.*[105] *101. ajšək kili*[106] *tăjl, a kilel lŭw pŭŋələn jŏtman kamən ul. 102. lŭw ariti pitl:*

[94] LP: or. *ночь ждет* 'megvárja az éjszakát'.

[95] LP: or. *wɔšəŋ-kurtəŋ iki знает măša-măša* 'a Városos-falvas Öreg ismeri Masa-Masát'; a passzív mondat ki nem mondott ágense a Városos-falvas Öreg.

[96] LP: *ăntəp* > *ătpi* 'öv > öves'; or. *подпоясанный пришел*? 'felövezve jöttél?'.

[97] Part Praes + PxDu2, felszólító módú jelentésben (vö. 68. és 83. lábjegyzet).

[98] LP: or. *что стоишь?* 'mit állsz?'.

[99] LP: or. *напугалась* 'megijedt' (vö. DEWOS 297).

[100] LP magyarázata: *măša-măša* megy ki.

[101] LP: *ulńa* (Adj) 'felesleges, hiábavaló, összevissza'; *ulńaja* (Adv) 'feleslegesen, hiábavalóan, összevissza'.

[102] *χɔt-weŋ* 'házi vő'; a patrilokális házassági rendszerben az a „szabálytalan" eset, amikor a férj költözik a feleség házába. Régen a feleségekhez hasonlóan a házi vőt is vették. Az intézmény célja, hogy a fiú leszármazottal nem rendelkező család is tovább tudja vinni a gazdaságot.

[103] LP: or. *через нее* 'rajta keresztül; segítségével' (vö. *ŏntas* 'segítség, támogatás' – DEWOS 128).

[104] LP: 'varsaléc'.

[105] A mondatnak két fordítása is lehetséges a birtokos jelöletlensége miatt:1. '…az após háza mellett ülve Masa-Masa…'; 2. '…az após, a ház mellett ülve…'. A kontextus miatt az első variáns a valószínűbb.

[106] LP: or. *старшая сестра мужа* 'a férj idősebb lánytestvére'; szerintem azonban ez téves. A *kili* rokonsági terminus férfiakra és nőkre egyaránt használatos a házastárs rokonai közül. A nők nőtestvéreik férjét hívják így, a férfiak feleségük nőtestvéreit és azok férjét is; két nőtestvér férje egymásnak is *kili*. A kontextusból egyértelműen kiderül, hogy itt Masa-Masa feleségének húgáról van szó (vö. Ruttkay-Miklián 2007).

– 103. măša-măša sɔt mitrajəl – jastl – lɔwi-ńŏχi teləŋ χɔt šitilijs. 104. măša-măša – jastl – imel-imi χăla χŭwatən pa – jastl – ne šitəs. (105. lŭwel lŭw arən werləl.[107]*)*

106. in ewileŋki ši jŏχi lŏŋəl, pa kilel elt χullət, šiti arijəl, jŏln:

– 107. măša-măša – jastijəl – lɔwi-ńŏχi teləŋ χɔt šitəs.

108. šittən[108] *kilel isa arijəl tăŋχa, tŏrasa jil, pa kamən pa lŭw χŏšajəl jŏχatl, wana wɔχl, šŏχra-tăjən ńaləm-jăt*[109] *χŏl pajtəpləlle*[110]*. 109. in ńawrem ŭŋəlli pitl, ši:*

– 110. mŏlχătl ši ŭŋəlli – jastl –, ŭŋəl tăjs, mŭjəl χŏti jil?

111. jastl:

– 112. pa šărtaŋ χŏjat mŭj ăntəm? 113. χŏl šărtʟtijaln!

114. šikińša ŭpel-iki jastl:

– 115. tăm… tăm tăχajən – jastl – ăntəm, tăm wɔšən. 116. tŭta – jastijl – lapət χu aŋkel-imi ul kŭš – jastl.

– 117. pa ma jăχləm! – jastijl.

– 118. pa jăŋχa, năŋ jăχti širen [ul ki]!

119. a… ampəŋ uχələn măla, pa ampəŋ uχələn mănl. 120. tŏχi jŏχatl, wɔš lŏwat i χɔt[111]*, jăna lapət χu aŋkel-imi pilən ullət. 121. lŭw pa ujətla:*

– 122. măša-măša mŭj werən – jastl –, mŭj aj-kelən jŏχətsən?

– 123. mŭj werən, mŭj aj-kelən jŏχətsəm? – jastl. 124. wɔšəŋ-kurtəŋ ŭpem-iki – jastl – ewileŋkel ŭŋəlli pits, pa aŋken-imi[112] *wɔχəlisa – jastl (…).*

– 125. wɔχəlisa ki – jastl –, at jăŋχəl[113]*!*

126. ja mănl, tulli in ampəŋ uχələn. 127. tŏχi jŏχətl jetən, ši pŭt mŏlla, in šepan imi jŏχtəs χŏti, ńŏχi kawərti. 128. in imi kŭjəp sekman nawərlijəl, mŭjkem šăʀləl, lŭwela ujtla.[114] *129. in imi šăʀman nawərl pa isa măša-măša, măša-măša, šiti χɔjlila. 130. kim etl, ŭpəl-iki ampar-ɔw pelk[i] pŭšla*[115]*, χŭlət kim jɔwəll*[116]*, ampət lelət, wɔš-tel ap. 131. jŏχi lŏŋemijəl, ɔw pŭšman, ši:*

– 132. kim etat[i], kim et[ati]! 133. ľaľ jŏχtəs!

134. in ŏt, χŏlije kim rijlət[117]*, χɔtəŋ ŏtlal. 135. in imi utśa χɔtn kŭjəp sekman na[wərl]. 136. mŏχet kim etəm kŭtən*[118] *jŏχi lŏŋemijl, in imi aləmalle pa kawrəm pŭta tŏχi lŭkeməl.*

[107] LP szerint *kilel ar wers* 'a sógornője készített éneket' Masa-Masáról.

[108] Nem világos, milyen szóalak.

[109] Szó szerint kb. 'nyelvízület', valószínűleg az egész nyelvet jelenti itt.

[110] LP: ua., mint *pajtti* 'levág, leegyenesít, lecsíp'.

[111] LP: or. *один дом* 'egy ház'.

[112] LP: or. *шаманка* 'sámán asszony'; a hét férfi anyja.

[113] LP: *lapət χu jastijlət* 'a hét férfi mondja'.

[114] LP: *măša-măšaja ujtla* or. *ему попадает* 'Masa-Masát találja, neki jut', azaz mindig Masa-Masát mondja bűnösnek a sámán asszony varázslás közben.

[115] Az ige formailag passzívumban van, nem világos, miért.

[116] LP: or. *выбрасывает рыбу* 'kidobálja a halakat'.

[117] LP: or. *выскочили* 'kiugrottak, kirontottak'.

[118] LP: or. *все на улице люди* 'mind az utcán vannak az emberek'; amíg az emberek kimentek.

– 137. ŏj, peda, χŏl χŏl[119] *kim etsəti*[120] *– jastl –, in iman kawrəm pŭta-ľi, tŭta-ľi*[121]*, ŏt, aʟ pitl.*

– 138. pa năŋ ăt jastelən, ľaľ jŏχtəs?!

– 139. ma, mŭj, śiti χun jast[əlem], ma śit, śit ăt jastələm. 140. śi arat ap ăktəśmal, ľaľ(a) arat.

141. pa nŭm śir pereməl[122]*. 142. pfu, in imi, jŏχi lŏŋmel, părmal, kawrəm pŭtən.*

– 143. pa in munt teln śi jasteləm, χŏl χŏl kim etləti, in imen śi nin tŭwaln, ma śit tutem ăntəm. 144. ŭpel-iki jastl:

– 145. in lapət χujən neš, śi ulmew arat[123] *– jastl –, χŏl wellajəw.*

146. pa śikińśa kimet χătla jil, jastl:

– 147. ma tulem – jastl –, ăntəm, pa.

148. in imel χăla leʟʟ, ampəŋ uχələn pa tul. 149. ata lawləsl, ŏlti pŏraja śi, tŏχi jŏχətl, at pŏrajən ŏllət χŏl in, lapət χu wŏjəmtəmət śi. 150. ajlta ɔw pŭnšəlijəl, in ampəŋ uχəl χălajəl telən lipija eslelle.

– 151. nŏχ kilat[i], nŏχ kilat[i], ľaľ jŏχtəs!

152. in ŏt, pătlam χŭwat[124] *nŏχ kiləplət, narilal*[125] *alemə[llal], sewərti sijel, ap śăləŋ sij*[126] *(…), ap śăləŋ sij el[ti] nem[ŏlti]. 153. jŏχi lŏŋəl:*

– 154. mŭj werl[əti], aŋken-imi al wellati! 155. ja χŏti jisti! 156. ma śi ŭwlisəm, aplam jŏχi lŭttesəm[127]*!*

157. tŭt wŭśitlət, ap ŏš[128] *ăntəm, χŏjat ŏš ăntəm, χŏl napra sewərmel.*

– 158. ma ninan – jastl – χɔna watləlem sar!

– 159. śi lŏwat jăm wera – jastl –, al jaste! – jastl. – 160. mŭŋ năŋen χɔrəŋ ŏnas, wɔjəŋ ŏnas leśat[ləw]!

161. uχəln kirla, ŏnasən măla, śiti jŏχi mănl. 162. pa ŭpəl-iki χŏśa in śŭńən-χulən in ul.

Masa-Masa

1. Masa-Masa egyedül él a feleségével. 2. Jön két férfi:
– 3. A te – aszongya – lakóhelyeden van mókus? – aszongya.

[119] Nem világos, miért szerepel kétszer a *χŏl* szó. Esetleg véletlen alaki egybeesés a *χŏl* 'mind, mindenki' és a *χŏlta* 'hova' rövidült alakja között; 'mind (vala)hova'.

[120] LP: or. *почему все вышли?* 'miért mentetek mind ki?'; a mesében nyilvánvalóan nem kérdés formájában szerepel, hanem kijelentésként.

[121] LP szerint *pŭta-ľi, tŭta-ľi,* azaz 'fazékba-e, tűzbe-e'; ez nem túl valószínű, mivel édesapja máskor nem használt ilyen orosz elemeket.

[122] LP: *ŏlmaśijl* 'hazudik, ravaszkodik', or. *скажет по-другому* 'máshogy mondja'; számomra értelmezhetetlen mondat.

[123] LP: or. *прожили* 'leéltük (az életünket)'.

[124] Valószínűleg inkább *kŭtən* 'közben', nem hallható jól.

[125] LP: or. *сабли* 'szablyák'.

[126] LP: or. *собачий визг* 'kutyavonyítás'.

[127] LP: *neman essəlle* 'szándékosan elengedi', or. *упустил* 'elengedte'.

[128] LP: or. *не понять* 'nem (lehet) megérteni'.

– 4. Barátom – aszongya –, nem jártam (Part Praes; arra).

5. Az előző napon az erdőben járt, és három mókust ejtett el (tkp. Praes: jár, ejt). 6. Talán vászonzsákba téve tartja mindet. 7. A két férfi jön (tkp. jövő dolog van):

– 8. Te…

9. Aha, a kutya nyakába köti a vászonzsákocskát. 10. Belép a két férfi. 11. Mondja a feleségének:

– 12. Alighanem az erdőben járt valamink (értsd: a kutyánk) – aszongya – érkezett haza, az ajtónál valami hallatszik. 13. Beugrik a kutya, vászonzsákocska van a nyakában.

– 14. Na, vajon mit hozott? – aszongya.

15. A felesége leoldja (Pass), kiönti (Pass): három mókus.

– 16. Barátom, nahát, (milyen) jó kutya! 17. Add el nekünk! 18. Egy lóért! – aszongya.

– 19. Hogy adnám (Part Praes) – aszongya–, a kutyánk segítségével (tkp. erejével) élünk!

– 20. Gyerünk, gyerünk – aszongya –, add el!

21. Így hát odaadja egy lóért. 22. Na, aztán reggel lett, aztán hazaviszik (Pass) a kutyájukat, a feleségeik veszekednek, aszongya:

– 23. A ti kutyáitok – aszongya – maguktól (tkp. a saját fejük szerint) bizony nem hoznak mókust. 24. Ostobák (Du), ti meg lóért vesztek kutyát.

25. Reggel: – pirr az erdőbe, pirr! (értsd: küldik a kutyát az erdőbe) – vászonzsákocskát kötnek rá (Pass), a másik férfinak (mondja):

– 26. Menj ki, elment (Part Perf)?

27. A másik férfi azt mondja:

– 28. Lefeküdt, majd később megy.

29. Hiszen miért menne (tkp. hiszen min menne)? 30. Az erdőbe nem járt (Part Perf) kutya (értsd: nem szokott az erdőbe járni).

31. Aztán megint mennek, ugyancsak Masa-Masához. 32. Most lovat szerzett hiszen, levágja, és lóhúst főz. 33. Otthon fazekacskájuk, kicsi öntöttvas fazekacskájuk van, abban rotyogtatja, abban főzi. 34. Alighanem kutyájuk is van. 35. Kutyaugatás… kimegy, ahova a két férfi a lovát fogja álltani (tkp. két férfi lóállító helye felé), fog egy fadarabot és/vagy deszkadarabot, oda helyezi (a fazekat). 36. Jön a két férfi:

– 37. Barátom, a fazék csak úgy rotyog kint!

38. Bemennek:

– 39. Ez a valami fazekad – mondja –, meg magától (tkp. a feje szerint) fő odakint?

– 40. A feleségem – mondja – nem bír már ételt készíteni – aszongya –, annak a fazekunknak a segítségével (tkp. erejével) bizony (élünk), ahova rakják (Pass), ott fő.

– 41. Barátom, nahát, (micsoda) jó fazék, add el nekünk! – aszongya. – 42. Reggel – aszongya –, amikor az erdőbe kell menni, (addigra) odateszik (Pass), és – aszongya – kész az étel! – aszongya.

43. Na, így kérik, kérik (Pass), megint eladja, egy lóért. 44. A két férfinak alighanem felesleges lovai vannak, hogy mindig kereskednek! 45. Aztán… megint odaadja, aztán a két férfi hazaviszi (Pass), a feleségeik megint veszekednek:

– 46. A mi fazekaink – aszongya – maguktól (tkp. a feje szerint) bizony nem forrnak!

47. Vágsz bele húst, raksz bele vizet, kiteszed a (tűzi)fára. 48. Most reggelig – aszongya – kész!

49. Reggel felkelnek (Du), kimegy bevinni a fazekat, a fazék szétesik, szétnyílt.

– 50. Nem kérdeztük, hogy milyen fa, ő meg száraz fán főzte, mi (Du) nyers fára tettük hiszen!

– 51. A múltkori fazekadat meg – aszongya – eltörtük, na (mondd) csak, te milyen fadarabra (tetted)? 52. Mi – aszongya – nyers fadarabra!

– 53. Jaj nekem, az egyetlen (tkp. amennyim van) fazekacskám! – aszongya. – 54. Száraz fára raktátok volna (tkp. ültetitek; Part Praes)! – aszongya.

55. Na, izé, a felesége a ló gégéjébe vért tölt, és ideköti, a nyakába. 56. A ruha keblébe ereszti. 57. A feleségét, izé, teát főzni kéri, (…) veszekedni kezd.

– 58. A magától főző fazekacskánkat – aszongya (az asszony) –, mindent eladó férfi, elad (Pass) – aszongya –, ételt készíteni (…) nem bírunk (tkp. nem bírni kezdtünk; Pl; értsd: az asszony panaszkodik, hogy a férje mindent elad, eladta a magától főző fazekat is, bár ők maguk sem bírnak már főzni).

59. Megragadja a feleségét, lehajítja a földre, fogja a kiskését, megvágja, a vér… a gégét megvágja, a vér elfolyik (tkp. lemegy).

– 60. Barátom, miért ölted meg a feleséged? – aszongya.

– 61. Ő miért – aszongya – veszekszik? – aszongya. – 62. Teát (kell) főzni (tkp. teafőző dolog van)!

63. Na, vannak egy kicsit, megfogja a kiskését, a feleségét átugorja, a kését a padlóba döfi:

– 64. Valamiféle tilalmas vasam, bűnhődéshozó vasam, (…) a gazdaleányt felélesszétek(?)!

65. A nő felül.

– 66. Barátom, nocsak, (milyen) jó kés, add el nekünk! 67. A mi feleségeink nagyon veszekednek!

68. Aztán oda is adja. 69. Hazaérkeznek, azok az asszonyok veszekednek (Du):

– 70. Alighanem Masa-Masa kell nektek (tkp. megszereztétek), mindennap oda kezdtetek járni!

– 71. Gyerünk – mondja az egyik férfi –, fogd meg!

72. Az egyik férfi feleségét megölik (Du). 73. A másik férfi a feleségét megfogja, (őt) is megölik. 74. Na, egy kicsit ülnek, a feleségét elsőként megölő férfi fogja a kését, a feleségét átugorja, ideugrik, teljesen semmi sincs, és örökre megöl[t], kész. 75. Hogyan is éledne fel valaki, miután megölték (Part Perf)?

– 76. Nosza, menjünk (tkp. megyünk; Du), őt is öljük meg (tkp. megöljük; Du)!

77. Masa-Masa elrejtőzik. 78. Elrejtőzik, aztán keresik, keresik (Pass), a két férfi nem találja (Pass), az erdőbe szökik. 79. A feleségét megöli a két férfi, kész, hazamennek. 80. A két férfi elmente után hazaérkezik, a feleségét kis… a holttestét kisszánra ülteti, és a királyi városba húzza. 81. A királyi városba húzza, aztán a királyi városba ér, megvárja, míg éjszaka lesz (tkp. éjszakává vár), nyírkérget hánt, fogja a kiskését, egy kicsit karcol rá mintát (tkp. megírja) a késheggyel. 82. A Városos-falvas Öreg házába belép. 83. Ó, ismerik (Pass) Masa-Masát!

– 84. Te meg – aszongya –, felövezve (tkp. övvel tele; értsd: jól, rendesen felöltözve) – aszongya – érkeztél? 85. Vedd le az övedet – aszongya –, mit ácsorogsz ott (tkp. mit forgolódsz fent)?

86. Kilép a Városos-falvas Öreg lánya.

– 87. Az én – aszongya (Masa-Masa) – feleségem kint – aszongya –, még a kisszánon ül – aszongya –, mintát karcolva ül.

88. A lány, a Városos-falvas Öreg leánykája, lánya ki is megy, aztán belép, és a lány riadtan lép be.

– 89. Jaj nekem! – aszongya (Masa-Masa) –, a feleségem – aszongya – ijedős (tkp. ijedő dolga) volt, és – aszongya – alighanem megölte őt (a lány) – aszongya–, mintát karcolva ült.

90. Kimegy (Masa-Masa), (majd megint) belép, (azt mondja) a Városos-falvas Öregnek:

– 91. Tényleg – aszongya –, a lányod – aszongya – feleslegesen – aszongya – engedted ki (tkp. feleslegesen kiengedett helyén). 92. A feleségem, őt megölte – aszongya. 93. Én téged – aszongya – reggel megmutatlak a királynak! – aszongya.

– 94. Hadd legyen – aszongya (a Városos-falvas Öreg) –, ne, ne mondd meg! – aszongya. – 95. A legkisebb lányom – aszongya – neked adom (tkp. neked elkészítem)! 96. Na, a legkisebb lányom – aszongya – neked adom, aztán…

97. Kész, nem mondják meg (a királynak). 98. Na, ott házi vőként kezd is élni, annál a Városos-falvas Öregnél. 99. Feleséget adnak (Pass) neki (értsd: feleséget készítenek neki; Pass), a felesége holttestét elkészítik (értsd: rendesen eltemetik), a felesége holtteste segítségével meg (új) feleséget szerzett. 100. Na, kint ül (Masa-Masa) az apósa háza mellett, varsalécet faragva. 101. Van egy kisebb sógornője, a sógornője meg mellette játszik (Part) kint. 102. Ő énekelni kezd:

– 103. Masa-Masa száz varázsa – aszongya – lóhússal teli házat szerzett. 104. Masa-Masa – aszongya – a felesége holtteste segítségével meg – aszongya – feleséget szerzett.

(105. Ő róla csinál éneket.) 106. A kislány aztán bemegy, és aztán hallják, a sógoráról így énekel otthon:

– 107. Masa-Masa – aszongya – lóhússal teli házat szerzett.

108. Aztán a sógornője alighanem mindig énekli, zavaróvá válik, és (amikor) kint megint hozzámegy, közelre hívja, a kiskésével a nyelvét teljesen kivágja. 109. A gyerek néma lesz, ím:

– 110. Tegnap még néma (tkp. szájatlan; a mesélő eltéveszette, rögtön javítja) – aszongya –, még beszélt (tkp. volt szája), mi történt vele (tkp. mijével mi lesz)?

111. Aszongya:

– 112. Sámán talán nincsen (tkp. és sámánoló valaki nincs)? 113. Sámánoltassatok!

114. Aztán az apósa mondja:

– 115. Itt… ezen a helyen – aszongya – nincs, ebben a városban. 116. Ott – aszongya – Hétférfianyja-asszony él bár – aszongya.

– 117. Akkor én elmegyek (hozzá)! – aszongya.

– 118. Na, menjél, ha van rá módod!

119. Kutyafogatot adnak (Pass) neki, és kutyaszánon megy. 120. Odaér, városnagyságú egyetlen ház, valóban hét férfi él (ott) az anyjával. 121. Ő is ismeri (Masa-Masát; Pass):

– 122. Masa-Masa, milyen ügyben – aszongya –, mi hírrel jöttél?

– 123. Mi dologgal, mi hírrel jöttem? – aszongya. 124. A Városos-falvas apósom-apó – aszongya – leánykája megnémult (tkp. szájatlanná lett), és az anyátokat hívják (Pass) – aszongya.

125. Ha hívják (Pass) – aszongya (a hét férfi) –, hadd menjen!

126. Na, megy, viszi kutyaszánon. 127. Odaér este, húst főznek (tkp. a fazékba főznivalót raknak, húst főzni), hiszen sámán asszony érkezett. 128. Az asszony sámándobot verve ugrál, bármennyit sámánol, őt (értsd: Masa-Masát) találja (Pass). 129. Az asszony sámánolva ugrál, és mindig Masa-Masa, Masa-Masa, őt éri (Pass). 130. Kimegy, az apósa raktárának az ajtaját kinyitja, kihajítja a halakat, a kutyák esznek, a város összes (tkp. városteli) kutyája. 131. Bemegy, az ajtót nyitva, ím:

– 132. Menjetek ki, menjetek ki! 133. Had érkezett! (Értsd: Masa-Masa azért, hogy ki tudja küldeni az embereket a házból, odagyűjtött kintre sok kutyát, majd azt kiáltotta, hogy ellenség támadt a településre.)

134. Az izé, mind kiözönlenek a háziak. 135. A (sámán) asszony egyedül a házban (értsd: üres házban, ahol egyedül van) dobolva (tkp. dobot verve) ugrál. 136. Amíg a többiek kimentek (Part Perf), bemegy (Masa-Masa), fogja az asszonyt, és a forró fazékba beledugja.

– 137. Jaj nekem, mind valahova kimentetek – aszongya –, az asszony fazékba vagy tűzbe ne essen!

– 138. Hát nem te mondtad, hogy had érkezett?!

– 139. Én, micsoda, hogy mondtam volna azt (tkp. úgy, mikor mondom), én azt, azt nem mondtam (tkp. mondom). 140. Annyi kutya gyűlt (Part Perf) össze, mint egy hadsereg (tkp. had mennyiségű)!

141. (?; kb. ismét a maga hasznára fordítja a dolgot.) 142. Pfuj, az asszony, bemennek (Part Perf), meghalt (Part Perf) a forró fazékban.

– 143. Az imént mondtam (tkp. mondom), mind valahova kimentek, az asszonyt ti vigyétek (haza), én nem viszem (tkp. vivésem nincs)! 144. Az apósa mondja:

– 145. A hét férfi hiszen, ennyi volt az életünk (tkp. ennyi éltünk mennyisége) – aszongya –, mind megöl bennünket (Pass)!

146. Aztán másnap lesz, aszongya (Masa-Masa):

– 147. Én elviszem – aszongya –, ha más nem (tkp. nincs), mégis.

148. Az asszony holttestét beteszi a kutyaszánba, és elviszi (Pass). 149. Megvárja az éjjelt (tkp. éjjellé vár), alvásidő lesz, aztán odaér, éjszaka mind alszanak, a hét férfi mind elaludt (Part Perf), bizony. 150. Lassan kinyitja az ajtót, a kutyaszánt a holttesttel együtt (tkp. tele) beereszti.

– 151. Keljetek fel, keljetek fel, had érkezett!

152. Az izé, a sötétben felkelnek, megragadják a kardjukat, vágások zaja, kutyanyüszítés zaja, a kutyanyüszítés zaján túl semmi (más). 153. Bemegy:

– 154. Mit csináltok, az anyátokat meg ne öljétek! 155. Mi van veletek (tkp. hogy lettetek)? 156. Hiszen kiabáltam, hogy a kutyáimat véletlenül beengedtem (tkp. hazavesztettem, elejtettem).

157. Világot gyújtanak, kutya-e, ember-e, nem tudni (tkp. kutyaértelem nincs, emberértelem nincs), mind apróra vágva (Part Perf).

– 158. Én benneteket – aszongya – megmutatlak a királynak!

– 159. Tedd meg nekünk (tkp. akkora jót tegyél) – aszongya –, ne mondd meg! – aszongya. 160. Mi neked rénbikás szánkaravánt, állatos szánkaravánt készítünk!

161. Szánt fognak be neki (Pass), szánkaravánt adnak (Pass), úgy megy haza. 162. És az apósánál most is szerencsében-jólétben él.

Irodalom

Baulo, A. (szerk.) [Бауло, А. (ред.)] (2006), Сынская монография. Новосибирск.

Biblija (2003) = Библия потрат. Библия тӧлмащты институт, Хельсинки.

Evangelie (2000) = Евангелие Марк ястăм щирăн. Библия тӧлмащты институт, Хельсинки–Стокгольм.

Fejes László–Ruttkay-Miklián Eszter (2009), A szánkózó kisfiú – hanti mese. NyK 106: 000–000.

Honti László (1984), Chrestomathia ostiacica. Tankönyvkiadó, Budapest.

Onina, S. V. [Онина С. В.] (2001), Оленеводческая лексика хантийского языка: семантические группы и словарь. Йошкар-Ола.

Onina, S. V. [Онина С. В.] (2002), Оленеводческая лексика в хантийском языке. Автореферат диссертации… кандидата филологических наук. Йошкар-Ола.

Onina, S. V. [Онина С. В.] (2003), Отраслевая лексика хантыйского языка: словарный состав, связанный с оленеводтсвом. Йошкар-Ола.

Onyina, Szofia (2009), Szinjai hanti társalgási szótár (nyelvtani vázlattal és szójegyzékkel). A bevezetőt írta: Csepregi Márta. Szerkesztette: Ruttkay-Miklián Eszter. Budapesti Finnugor Füzetek 20. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest.

Ruttkay-Miklián Eszter (1999), Kommentárok a kommentárhoz. Steinitz szinjai szövegeinek néprajzi hátteréről. In: Helimski, Eugen – Widmer, Anna (red.), *Wŭśa wŭśa* – Sei gegrüßt! Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 57. 287–314.

Ruttkay-Miklián Eszter (2004a), A szinjai hantik rokonsági csoportjai. PhD-értekezés. Kézirat. ELTE, Budapest.

Ruttkay-Miklián Eszter (2004b), Testi-lelki rokonság: reinkarnáció a szinjai hantiknál. In: Borsos Balázs – Szarvas Zsuzsa – Vargyas Gábor (szerk.), Fehéren-feketén. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére II. L'Harmattan. 357–383.

Ruttkay-Miklián Eszter (2007), A szinjai hanti rokonsági terminológia. Nyelvtudományi Közlemények 104: 181–212.

Ruttkay-Miklián Eszter (2008), Süss fel, Nap – hantiul. In: Bereczki András – Csepregi Márta – Klima László (szerk.), Ünnepi írások Bereczki Gábor tiszteletére. Urálisztikai Tanulmányok 19. ELTE Finnugor Tanszék – Numi Tórem Finnugor Alapítvány, Budapest. 721–726.

Schmidt, E. – Pjatnikova, T. R. [Шмидт, Э. – Пятникова, Т. Р.] (2006), Арӑҥ-моньщӑт (моньщарӑт). Песни-сказки. Издательство Томского университета, Томск.

Skamejko, R. R. [Скамейко, Р. Р.] (1998), Хантыйские загадки на уроках родного языка. Салехард.

Steinitz, Wolfgang (1939–1941), Ostjakische Volksdichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten I. Tartu, II. Stockholm. Reprint: Ostjakologische Arbeiten I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest 1975–1976.

Steinitz, Wolfgang (1989), Texte aus dem Nachlass. Ostjakologische Arbeiten III. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Sz. Kispál Magdolna – F. Mészáros Henrietta (1970), Északi osztják kresztomátia. Tankönyvkiadó, Budapest.

Val'gamova, S. I. [Вальгамова С. И.] (2003), Глагольное словообразование в хантыйском языке. Йошкар-Ола.